

EGY SORSKÖZÖSSÉG VÁLLALÁSA

Életem, emlékeim, találkozásaim.

MRT—Minerva, Budapest, 1973.

BERTHA BULCSU: *Írók műhelyében.*

Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1973.

Az elmúlt év magyarországi könyvtermésében, többek között, két olyan könyv látott napvilágot, melyeknek egyes fejezetei konkrétan kötődnek a két háború között kialakuló vajdasági magyar nyelvű irodalom problematikájához, s irodalomtörténeti kutatásaink adalékként a leírt szó erejével tudatosítják bennünk eddigi ebbéli ismereteinket.

Csuka Zoltán esetében a közvetlen kapcsolat bizonyos momentumairól értesül az olvasó. Gyóry Dezsőt a közvetett kötődés szálai fűzik a két háború közötti irodalmi életünkhöz, Lányi Sarolta esetében pedig irodalmi indíttatásának kezdeti lépései gyökereznek a mi talajunkban.

Az *Életem, emlékeim, találkozásaim* az egyes szerzők visszaemlékezéseinek gyűjteménye. A kötetet Csuka Zoltán írása vezeti be (7—28.). Az irodalmi munkásságára döntően kiható 1918, majd az 1921-től és 1933-ig Jugoszláviában töltött emigrációs éveinek jelentős művelődéstörténeti mozzanatai kaptak helyet írásában. Tulajdonképpen ez utóbbi korszakban dőlt el Csuka Zoltán műfordítói munkásságának sorsa, mely őt szorosan kapcsolja a délszláv népek irodalmához.

Száma számára nem volt ismeretlen a sokszínű Vajdaság, mivel az egykori Torontál szülőtte volt: Zichyfalván (Pladište) született, a szabadkai gimnázium növendékeként az egykori Bácska is fiai közé fogadta. A soknemzetiségű vidék tudata és vállalása jelen van *Porrá törött élet* című verses életrajza bevezetőjében. Nem tagadta meg a hozzája fűződő »gyermekkori eszmélkedés«-ek gyöngéd szárait: »Népek kohója, forró, furcsa Bácság / (...) Magyar, román, szerb s német élt itt együtt, / S gazdag mellét kitárta a föld, / (...) De hódítóként jött a szörnű téboly, / Tömegsírok hazája lett e táj, / S bármilyen messze bolyongtam el tőle, / Minden halottja bennem visszafáj.« (S. K. K. kiemelése.)

Az emigráció éveiben ez a vidék ölelte újra védő karjaiba, otthont, kenyeret adott a bujdosónak. Viszonzásul a költő beállt a kialakuló vajdasági magyar irodalom élharcosai közé, segítette az erjedést. Kialakuló kapcsolatát nem szűkítette le a magyar irodalom kereteire. Bekapcsolódott a szerb, a horvát aktivisták munkájába, szélesre tárva az együttműködés kapuit egy olyan korszakban, amikor a hivatalos napi politika nem kedvezett sem a haladó szellemű mozgalmaknak, sem a nemzetek és nemzetiségek testvéri egymásra találásának.

Bécs, Pozsony, Komárom, Arad, Temesvár felé tárulkozott ki ez a mozgalom. Az *Út* című, rendszertelenül megjelenő aktivista folyóirat hangot adott törekvéseiknek, egy új korszak születését, erjedését rögzítve az utókor számára. Ezt a korszakot Csuka Zoltán »A Sturm und Drang romantikus érlelő korszaká«-nak nevezi, s ötven év távlatából is a magáénak vallja.

A Bács megyei Napló belgrádi szerkesztőségében dolgozva, alkalma volt megismerkedni Veljko Petrovićtal, aki az akkori közoktatásügyi minisztérium egyik osztályfőnöke volt. A vele való beszélgetés egyik termékeny eredménye lett az a felismerés: »milyen hervadhatatlan ereje van a népköltésnek«. Húsz év után Csuka Zoltán egy kötetnyi szerb népballadát fordított le, mely szervesen épül bele az emigrációban eltöltött évek kapcsolatainak sokrétű skálájába.

Az »(...) írói, irodalomszervezői feladatai[m] végleges felismerésének« is az itt eltöltött tizenkét év adott konkrét kereteket. A *Vajdasági galéria*, majd 1927-ben a vajdasági magyar költők első, *Kéve* címmel megszerkesztett antológiája, a *Képes Vajdaság*, a *Vajdasági Írás* című folyóirat megjelenése mind-mind irodalmi életünk dokumentumai, melyeknek létrejötté Csuka Zoltán nevéhez fűződik.

Szenteleky Kornállal, az akkori vajdasági magyar irodalom Kazinczyjával való termékeny kapcsolatait A *Mi Irodalmunk*, majd pedig az 1932 elején meginduló *Kalangya* fűzte mind szorosabbá.

Csuka Zoltán műfordítói munkásságának csirái a húszas évek második felében gyökereznek. A Bácsmegyei Napló tette közzé első versfordítását, Tin Ujević *Hétköznapi sirám* című költeményét. Fordítói munkásságának első korszakát, mely az emigrációs évekkel egybeesik, Csuka az »erőpróba és felkészülés« korszakának tekinti. Nušić, Todor Manojlović, Žarko Vasiljević neveit találjuk meg az általa ekkor fordított művek szerzőinek névsorában. Dubrovnikai tartózkodásának felejthetetlen élményei Marin Držić *Dundo Maroje* című vígjátékának lefordítására ösztönözték.

Utak (1922), *Megyünk* (1922), *Fundámentom* (1924), *Esztendők ütéren* (1926), *Mindent legyűró fiatalság* (1931) és a *Tűzharang* (1933) című kötetei is vidékünkön láttak napvilágot. A szerző ma, »négy évtized távlatából is«, Szenteleky Kornél kritikáját idézi visszaemlékezéseiben e versek értékelése kapcsán: »Az élettől búcsúzó pályatárs utolsó kézzszorítása«-ként emlékezve rá.

Csuka Zoltán emigrációs éveiben »egy nemzetrészt irodalmá«-nak megszervezésén fáradozott elsősorban. Visszatérve Magyarországra módosult irodalomszervező munkájának jellege, de ez a módosulás nem függetleníthető azoktól a törekvésektől, melyekre elkötelezték őt az itt eltöltött évek. Életének »vezérfonala« ez után »az egymás mellett élő és egymásra utalt népek megbékítéséért, kölcsönös megismeréséért és megismertetéséért« való folyamatos, kitartó küzdelem lett. A Budapesten, 1933-ban megindított folyóirat, a *Láthatár* ennek jegyében született, s egészen 1944-ig, de különösen a »sorsforduló« idején »erkölcsi próbakő« is volt, bátor kiállítás amellelt, hogy »csak egyenrangú népek vannak«.

Csuka Zoltán visszaemlékezése az aktív résztvevő hitvallása egy korszakról, mely számára eleve meghatározta irodalmi munkásságának jellegét, ugyanakkor jelentős forrása lehet a két háború közötti vajdasági magyar irodalom történetének majdani megírásakor. Különösen becsülendő ebben az írásban, amit különben egész eddigi magatartása és életműve is bizonyít, az, hogy elismeri magáénak, sőt vallja is eszmélkedő magyar irodalmunkkal a sorsközösséget.

Bertha Bulcsu *Írók műhelyében* című interjúkötete, többek között, Csuka Zoltánnál tett látogatását is rögzíti (27—47.). A vele folytatott beszélgetés tulajdonképpen számunkra a már elmondottak kiegészítését is jelenti. Az interjúban szereplő adatok már jugoszláv—magyar kapcsolattörténeti ismereteinket bővítik. E kapcsolatok mai oszlopos tagja Csuka Zoltán.

A beszélgetés közben asztalra tett jugoszláv konyak szinte kiprovokálta az interjúkészítőt az első kérdések jugoszláv vonatkozásait. E kérdésekre adott válaszokból megtudjuk, hogy a nemzetiségi problémával először Szabadkán találkozott a költő, gimnazista korában; hogy hazájának tekinti mind Bácskát, mind Pécsét; hogy életének nagy fordulatai éppen a tizenkét éves jugoszláviai tartózkodás és az 1933-as Magyarországra való visszatérés voltak.

Lányi Sarolta visszaemlékezései (123—131.) elsősorban moszkvai élményeit ölelik föl. Bevezetőjének mindössze néhány mondata utal gyermekkori környezetére, mely megszerettette vele a zenét, irodalmat. Szabadkai tartózkodásának élményei (itt szerzett tanítói oklevelet 1909-ben) ebben a visszaemlékezésben nem kapnak helyet, így ezekről nem szerezhetünk

tudomást. Azt azonban még meg kell említenünk, hogy Lányi Sarolta nem Lányi Viktor lánya — ahogy az a könyvben olvasható —, hanem Lányi Ernőé, a neves zeneszerzőé.

A »szlovenszkói lírikus« közvetett kötődéséről a két háború közötti vajdasági magyar irodalomhoz Bori Imre 1974. február 16-án megjelent írása (*Az olvasó jegyzetei Győri Dezső halála alkalmából. Magyar Szó — Kilátó*) emlékezett meg. Az *Életem, emlékeim, találkozásaim* (65—79.), mely a költő visszaemlékezéseit is tartalmazza, éppen e korszak megvilágításához szolgáltat érdemleges adalékokat, s egy másik, hogy Csuka Zoltán szavaival éljek, »nemzetrészi irodalmi« életének alakulását rögzíti, mely azonban nem független a jugoszláviai magyar irodalom e korszakától. Így Csuka Zoltán és Győry Dezső visszaemlékezései szerves egészet képeznek a húszas és harmincas évek mind összmagyar, mind a »nemzetrészek irodalmi« életének alakulásáról alkotandó ismereteinkben.

Bori Imre szerint Győry Dezső e korszakban kifejtett munkásságának felmérése, értékelése számunkra sem lehet közömbös, mert annak körülményei, jellegzetességei két háború közötti magyar irodalmunk légkörével hasonlatosak.

STOJANOVIĆ-KÁICH KATALIN